

jét, mert a társadalom nem élhet fegyelem nélkül, szükség van rá a munkában, de a tanulásban is; még a tanulók pusztá együttlétének is nélkülözhetetlen feltétele. Fegyelem nélkül csak anarchia van, az iskolában és a társadalomban egyaránt. Sőt — ezt korunk minden pedagógusának meg kell szívlelnie! — napjaink kolosszális méretű fejlődése az egyéntől különleges fegyelmezettséget kíván. A rend és a gyermeki boldogság nem összeférhetetlen, bár ellentétbe kerülhetnek egymással. A teljesen szabadjára engedett svéd gyerekek nem boldogok, sőt szemlátomást kiegyensúlyozatlanok, lázadoznak.

A könyvnek ez a része meggyőző. Arról azonban nem vagyunk meggyőződve, hogy nincs ellentét közte és az előző rész között.

Az utolsó fejezet a különleges pedagógiai gondoskodást igénylő iskolásokról (debilisek és kiváló értelmi képességűek) szól.

A szerző elképzelése kompromisszumnak látszik a szabályt nem ismerő ultraliberális iskola és a valóság követelte, szabályozott oktatás-nevelés között. Egyben-másban vitatható, illúzióktól nem mentes kompromisszumról van szó. Aligha lesznek például valaha is tömegesen olyan diákok, akik türelmetlenül várják a szünidő végét... A recenszens négy elvi kérdésben osztja teljesen a szerző véleményét. 1. Az óvodában már jelentős szerephez jutott gyermeki kreativitást ki kell terjeszteni az iskolára. 2. Legyen teljesen őszinte a nevelő és a tanuló kapcsolata, semmiképpen nem szabad az iskolásokat színlelésre kényszeríteni. 3. A nevelést és — amennyire lehet — a tanítást a tanuló egyéniségéhez kell szabni. 4. Az *önhibájukon kívül* hátrányos helyzetűek kapják meg a felzárkózáshoz szükséges segítséget.

A többi kérdésben CHANEL nézeteivel mindenképpen vitakozni kell. Leginkább azért, mert kevésbé számol a nevelés közvetlen és közvetett *társadalmi* feltételeivel. Vajon valóban olyan boldog lenne-e az a boldog gyermek? Nem unna-e rá a sok boldogságra? Nem szerves rész-e a nevelődésnek néhány kudarcélmény, nem kell-e a növekvő embert idejében hozzáedzeni a frusztrációkhoz?

Dehát viták nélkül nem juthat előbbre a nevelés ügye.

BÁN ERVIN

EDWARD SHORT: EDUCATION IN A CHANGING WORLD

Nevelés a változó világban

Oxford, 1974. Alden and Mowbray Ltd at the Alden Press. 148 oldal

Mit vár a modern társadalom a neveléstől? E. SHORT fejtegetéseinek ez a konklúziója: a legfontosabb a személyiségformálás. Ősi szociális igény, hogy az ember egy közösség tagja legyen. A nevelés feladata, hogy egyrészt önálló személyiséggé alakítsa a fiatalokat, másrészt képessé tegye őket arra, hogy kapcsolatokat tudjanak teremteni másokkal. A formális nevelés azonban nem mindig biztosítja a személyiség kialakulását. A nevelés régi problémája, hogy az egyén kibontakozásához szabadság kell, a társadalom viszont konformizmust kíván tagjaitól. Az iskolától elvárja, hogy az új nemzedéknek átadja a felhalmozott tudásanyagot, érték- és hitrendszert, melytől folyamatosága függ. Ez a funkció konformitást kíván. De az iskolának az is feladata, hogy segítse az egyént önmaga és későbbi funkciója megtalálásában. Ez viszont ellentétes a konformitással.

A II. világháború után egyre többen ismerik fel, hogy az ember csak társadalomban élhet, képességei csak akkor fejlődhetnek ki, ha együtt él környezetével. Azok az iskolák, amelyek igyekeznek szintézisbe hozni a szabadságot a konformizmussal, szakítottak a stabil társadalomról alkotott felfogással. De ha elfogadjuk a társadalom instabilitását, felmerülnek a kérdések: a most tanult jártasságokkal és készségekkel meg tudják-e állni helyüket a fiatalok a jövő társadalmában? Mennyiben alkalmazkodjunk a hagyományosan elfogadott normákhoz? Az oktatást nem lehet elszigetelni a társadalom változásaitól, de a formális nevelés csak egyetlen tényező a gyermek személyiségét alakító számos hatás között. Az ember egész életében nevelődik, s az iskolán kívüli nevelés sokkal intenzívebb lehet.

A tudomány és a technika párhuzamosan fejlődött az emberekkel, a kőbaltától az űrhajóig. A kérdés az, hogy az ember lépést tud-e tartani ezzel a fejlődéssel. A mechanika korában csak a gépeket használták ki, az ember képességeit nem. Ma már az elektromos energia felhasználása átalakította a mindennapi életet, az ipart, kommunikációt. Az ember szabadulni akar a szűk specializációtól, előtérbe került a kreativitás, eredetiség, perceptivitás. Éppen ezért ma már nem lehet konzervatív a nevelés, nem nevelheti úgy letűnt világ számára a fiatalokat.

A tudomány és a technika fejlődése megváltoztatta az életet, de az iskola 40 év alatt alig változott. El kell vetni a régi tananyagot, vizsgarendszert, szűk körű tantárgyakat. Meg kell tanítani a gyermekeket tanulni. De nem a lexikális tudás a fontos, hanem azt kell megtanulni, honnan szerezenek információt. Ma már kevés az olyan ember, aki egész életében egy foglal-

kozást fog űzni. Ezért a bevezető szakmai tanfolyamnak rövidnek kell lenni, de szakmai átképzésre, továbbképzésre egész életben szükség lesz. De az általános műveltséget sem szabad elhanyagolni, mert a fejlett technika művelt embereket kíván.

A tanítási módszerek is meg kell változtatni. Ezek alapján személyi kapcsolatok, melyeket mindenki saját maga alakít ki. Az eredményes tanár jól képzett, művelt, ismeri szaktárgyát, az új eredményeket, az értékelés új formáit, a szociológiát, szociometriát, az oktatásfilozófiát. A vizsgákat is meg kell reformálni. Túl sok a memoriter, pedig ma már az elektronikus gép jobban megőrzi és visszaadja az anyagot, mint az emberi agy. A hagyományos teszt nem sokat ér, a kreativitást kell vizsgálni s azt, hogy a gyermek tudása megfelel-e a társadalom követelményeinek. Ki kell dolgozni a 2000. év vizsgarendszerét. Az oktatási technológia, a programozott oktatás a diákokat bevonja az oktatás folyamatába.

Szerzőnk a 3. fejezetben tér rá a *tekintély* kérdésére. A tekintély régi fogalma megszűnt. A II. világháború után a diktátori hatalom túlzásaival szembeni reakció a tekintélyelv megszűnését eredményezte. Másrészt a demokrácia nem hatolt be sem az iparba, sem a társadalom osztályszerkezetébe. Politikai demokrácia pedig társadalmi és gazdasági demokrácia nélkül csak illúzió. Az elmúlt 50 évben a vallásos hit csökkent, pedig a tekintély a keresztény vallás által nyújtott etikán alapult. A régi tekintélyelv felváltása az önként elfogadott emberi kapcsolatokkal jobban a családi otthonon belül észlelhető.

De az iskola sem kivétel. A tanár nem követelhet tekintélyt csak azért, mert pedagógus. A nevelés területén a szankciók, büntetések, mesterséges indítékok (jutalmat kap, ha jól tanul) ma már elfogadhatatlanok. A tanár személyisége az elsődleges. A fegyelmet a tanítás tartalma és módszere biztosítja. Az önként vállalt fegyelem alapja a cél elfogadása, s ez biztosítja a közösségi életet. Régen a tanár leadta az anyagot és a magatartási kódex alapján biztosítva volt a tekintélye. Ma már nem az ismeretanyag átadása a lényeg, hanem a feltárás képessége. A pusztán szóbeli előadás nem köti le a tanulókat. A csoportok ma már nem annyira homogének, hogy együtt lehetne velük foglalkozni. A kicsoportos foglalkozások szabadabb légköre jobban megfelel. De ezt nem szabad összetéveszteni a nívósíntes besorolással, mely károsan hatott a tanulók későbbi fejlődésére.

Ma már a diákok részt kérnek az iskola irányításából. Ezt mutatja a diákönkormányzat. Egyre több iskolában van iskolatanács. A pedagógusnak felelősséget kell éreznie a diákokkal szemben s ez több mint régen az iskolaigazgató formális tekintélye.

A tekintéllyel kapcsolatban foglalkozik a 4. fejezetben a szerző a *vallási és erkölcsi neveléssel*. Újában egyre többet beszélnek a nyugati világban a vallás nélküli kereszténységről — írja a szerző. Azt, hogy mi a jó vagy a rossz, már nem vallásos hiedelmek, hanem ésszerű megfontolások határozzák meg. A modern fiatal radikális, többé nem fogadja el az eszméket csak azért, mert azt vallják az idősebbek. Sokszor vádolják őket azzal, hogy a hagyományos értékeket elvetik, gyakran érzelmek vezetik őket, s ezért nő a bűnözés, a kegyetlenség, cinizmus stb. Az erkölcsi nevelés célja tulajdonképpen az lenne, hogy felébressze a fiatalokban a társadalmi lelkiismeretet. A helyes erkölcsi nevelés az, ha a diák érzi, hogy az iskolában biztonságban van, a tanár szereti, s megvitatják cselekedetei erkölcsi következményeit. A tanulóknak ismerniük kell azonban a keresztény örökséget, mert ez nagy hatással volt egész kultúránkra.

Az 5. fejezetben a *demokrácia* fogalmát tárgyalja a szerző. Az 50-es években az emberek kiábrándultak a demokráciából, mert az nem oldotta meg problémáikat. Korábban a közvélemény formálásában a sajtónak volt döntő szerepe. A tömegkommunikációs eszközök korában ennek a jelentősége csökkent. A televízió, rádió, film, reklám több információt ad, azonban az adatok túlsúlya miatt nehezebb a döntés. Az iskola feladata éppen az, hogy megtanítsa a tanulókat a tények mérlegelésére, konklúziók levonására, önálló döntések hozására. A mai diákoknak újságokat, parlamenti tudósításokat, vitákat kell olvasniuk, meg kell hívní élménybeszámolóra képviselőket és hatóságok képviselőit, hogy közelebb kerüljenek az élethez.

Meg kell szüntetni az elitképzést, amelyet a nívósíntes rendszer segített elő. Azt hitték, az intelligencia veleszületett, mérhető és minden gyereknél megállapították az intelligenciaquotient. Az iskolába lépéskor kapott IQ érték meghatározta a későbbi hivatást, mert a gyermek ennek megfelelő iskolába került. Ma már tudjuk, hogy a veleszületett intelligencia nem mérhető, a szerzett intelligenciát pedig a környezeti hatások alakítják. Ezért meg kell szüntetni a nívósíntes tagozatokat és biztosítani a tanulás lehetőségét, mely minden gyermek születési előjoga.

A 6. fejezetben a *társadalmi osztályok* problémájával foglalkozik a szerző. A II. világháború után csökkent Angliában az örökölt vagyon jelentősége, a középosztályon belül elkülönült a felsőközéposztály rétege s a munkásosztályból is kiemelkedett egy jól kereső szakmunkásréteg, mely számára az autó, luxuslakás, külföldi nyaralás egyaránt elérhető. Az oktatás területén is szükséges lenne a különbségek kiküszöbölése. A Munkáspárt egyenlőségi politikája egyenlő tanulási lehetőségeket hirdet. A 11* vizsga, mely a középosztálybeli gyermekeket elindította a magas színvonalú, egyetemi felvételt biztosító gimnáziumokba, az alsóbb rétegek

gyermekait pedig a zsákutca jellegű Modern Schoolba, melyből csak a szakmunkásképzés felé vezetett út, megszűnt. A középiskolában meglevő még élesebb különbségeket az egységes középiskola elterjedése igyekszik kiküszöbölni.

A *társas kapcsolatok*, a *közösség* kialakulása a 7. fejezet témája. Az emberek igényét a társadalmi kapcsolatokra különbözőképpen magyarázták. Bármilyen is az eredete, az embernek három alapvető társadalmi szüksége van: a társ iránti vágy, a kommunikációban való részesedés és az az érzés, hogy az embernek célja van. A legnagyobb szabadság a társakkal való személyes kapcsolat révén valósul meg. A legnagyobb baj ma éppen az, hogy a csoport elveszti kohézióját és többé nem elégíti ki igényeinket. Leginkább a család van veszélyben (sok a válás).

Sajnos, az oktatás is hozzájárul az otthon felbomlásához a műveltségügyi különbségek kialakításával. A generációs különbség valódi oka sokszor a műveltségügyi különbség: Megszűntek a szoros kapcsolatot biztosító ifjúsági egyesületek. Az új ifjúsági klubok nem olyan vonzóak, inkább laza közösségek. A nagy iskolák személytelenné teszik az iskolai életet. A nyílt rendszerű középiskolában a kapcsolat laza; a kisebb helyi iskolák bezárása, a gyermekek idegen környezetbe helyezése (autóbuszsal járnak be a városba) pedagógiai szempontból káros, a gyermek szociális igényeit nem elégíti ki.

Az iskolának nemcsak a belső közösséget, hanem a külsőt is alakítania kell. Az iskola és környezete egymástól elválaszthatatlan. Meg kell tanítani a gyermekeket arra, hogy találjanak maguknak olyan feladatokat, mellyel a közösséget szolgálhatják, iskolán belül és kívül. Ehhez kapcsolódik a *szabad idő* kérdése. Az iskolának az is feladata, hogy megtanítsa a tanulókat a szabad idő helyes eltöltésére. A tudományos-technikai forradalom révén ma már a munkások munkaideje is rövidebb. Ezért a fiatalokat fel kell készíteni arra, hogy akárhová kerülnek az iskola befejezése után, értelmesen használják fel szabad idejüket.

A 8. fejezetben a szerző a *kommunikációval* foglalkozik. Az ember fejlődésében mindig elsődleges tényező volt az, hogy információt, érzelmet, eszmét cseréljen embertársaival, gyorsan és pontosan. Ehhez szorosan kapcsolódik az olvasás kérdése. 1966-ban felmérést végeztek az olvasási szint megállapítására. A 15 évesek 140%-a nagyon gyengén olvasott. Nehézséget jelentett az olvasás még egyetemi szinten is. Az írás-olvasás elsajátításának a megkönnyítését szolgálja a PRYMAN-féle *i. t. a.* (initial teaching alphabet), mely 44 betűt használ a kiejtéshez közelebb álló írásmódot. Hasonló célt szolgál de nem olyan jó eredménnyel a nemzetközi fonetikus ábécé. Felsőbb osztályokban az olvasás sebességét is növelni kell. Nehézséget jelent az olvasott szöveg megértése. Ezért kell mindennapi szövegeket olvasni: újságot, használati utasítást, hirdetést, nyomtatványt.

A beszélt nyelv fejlesztéséhez is szükség van írásra és olvasásra is, az angol családok azonban a szerző szerint keveset olvasnak. 250%-uknál 5-nél kevesebb könyvet találtak. Gátló tényező ezzel kapcsolatban a televízió nézése, a szülők elfoglaltsága. A gyermekekkel sok szülő egyáltalán nem vagy csak keveset beszél, pedig a társadalomban való élet megkívánja a jó beszédkészséget.

De a kommunikáció szélesebb körű, mint a beszéd. Az embereknek fizikai, intellektuális, emocionális és spirituális szinten is meg kell érteniük egymást. A felnőttek érzéketlensége nagyon gyakran éppen az oktatás hibája. Meg kell tanítani az embereket a *szép* élvezésére. A technika fejlődésével a távolságok kisebbek lettek, az *világ összezugszorodott*. Ezzel foglalkozik a 9. fejezet.

A legsürgősebb probléma ezen a téren Angliában a faji kérdés megoldása. Az előítéletek Nagy-Britanniában is megvannak. Itt sok a bevándorló a régi gyarmati birodalom felbomlása miatt. Az iskolák 1/3-a soknemzetiségű. Jelenleg nincs megfelelő oktatás a bevándoroltak részére. A legfontosabb feladat, hogy megtanítsák őket angolul, de olyan szöveg alapján, mely közel áll az életükhöz, szokásaikhoz. 1970-ben Birminghamben programot dolgoztak ki a nemzetiségi csoportok oktatására. A program szerint meg kell ismernünk a befogadó ország történelmét, kultúráját, vallását s ezzel párhuzamosan a sajátjukat is. A témák mindennapi szituációból indulnak s bonyolult témáig jutnak el: dráma, irodalom, művészet, kutatás. Mindegyikben szerepel a faji kérdés. A bevándorolt szülők is meg kell ismertetni az oktatással. Hazájukban mások voltak az iskolák. A gyermekek problémáit nehezíti, hogy otthon, a családban egészen más kultúrában élnek, mint az iskolában.

A modern tananyagba beletartozik az egyetemes civilizáció története, s az idegen nyelv is. Nemzeti elfogultság vezetett ahhoz, hogy ezt Angliában elhanyagolták. 2000-ben az orosz és az angol lesz világnyelv, ezért az orosz nyelv tanítását már az elemi iskolában el kell kezdeni. Elő kell segíteni a nemzetközi diákcserét a nyelvtanulás megkönnyítésére.

E sokirányú megközelítés után jut el a szerző a konklúzióhoz: a nevelés célja — a fentebb felvázolt *mai* közegben — minden gyermek egyéniségének széles körű kifejlesztése.

Akár ez a szűkre szabott célmeghatározás, akár a könyv számos más megállapítása is nyilvánvalóan vitára készíti a neveléstudományban járatos hazai olvasót: már csak ezért is érdemes kézbe venni.

MAYERNE ZSADON ÉVA